

Weekbrief van **De Stem van Nederland**

Gebaseerd op dagelijks actualiteitenonderzoek in opdracht van SBS6

Nr 29: 11 april 2004

	TK	5/4	11/4
CDA	44	34	34
PvdA	42	45	45
VVD	28	34	33

De veenbrand in kaart!

Regelmatig is in deze weekbrief beschreven dat er in Nederland een veenbrand woedt. De onvrede onder de Nederlandse burgers over de politiek en de (semi-) publieke diensten is al geruime tijd groot, maar bleef lange tijd onder de oppervlakte. In het voorjaar van 2002 werd deze onvrede zichtbaar gemaakt via het optreden van Pim Fortuyn. Politici en veel media zeggen nu meer aandacht te schenken dan voorheen aan wat er onder de mensen leeft. Maar regelmatig laten onze onderzoeken zien dat er een forse discrepantie is tussen wat er onder de bevolking leeft en binnen politiek en media zichtbaar wordt gemaakt. De veenbrand lijkt dus door te woeden en te wachten op een volgend moment van uitbarsting. In dit speciale themanummer ter gelegenheid van het lange paasweekend wordt geprobeerd deze veenbrand wat meer in kaart te brengen. Wellicht kan het ertoe bijdragen dat hetzij deze veenbrand langzamerhand kan worden geblust of ervoor zorg wordt gedragen dat een volgende uitbarsting geen onherstelbare schade aan zal richten.

11 april 2004

Maurice de Hond

In dit nummer treft u de resultaten aan van een aantal onderzoeken die we rond het thema Democratie hebben uitgevoerd. De belangrijkste bevindingen worden hieronder samengevat.

Er blijkt een grote twijfel te zijn aan het democratische gehalte van ons politieke systeem op dit moment. Het huis dat Thorbecke in 1848 bouwde is aan een grondige renovatie nodig, anders zou het wel eens volkomen in elkaar kunnen storten. Meer dan de helft van de kiezers vindt dat er in Nederland geen sprake is van een echte democratie. Men vindt in meerderheid dat de kiezer geen belangrijke rol speelt bij de invulling van het landsbestuur. De "revolte" van 2002 heeft volgens de kiezers weinig opgeleverd. Slechts een kwart vindt namelijk dat de politici nu beter naar de kiezers luisteren dan vijf jaar geleden.

Belangrijke aanjagers van de veenbrand zijn de onvrede over de invulling van de (semi-)publieke diensten en het gebrek aan vertrouwen in de politieke leiders. Over de invulling van het onderwijs, zorg voor ouderen, veiligheid, gezondheidszorg en ons systeem van sociale zekerheid is een forse meerderheid der kiezers ontevreden. Het vertrouwen in de diverse politici is over de hele linie in twee jaar fors gedaald. Scoorden in de tweede helft van 2002 de belangrijkste politici nog rond de 6.5. Nu is die score nog maar tussen de 4 en 5.

In tegenstelling tot wat vele politici denken (of hopen) is er tegenwoordig minstens zoveel ruimte voor een nieuwe partij als er twee jaar geleden aantoonbaar was. 38% kan zich voorstellen bij de volgende verkiezing op een nieuwe partij te stemmen. De helft van deze groep zou wel wat in een partij van Peter R. de Vries zien. (En voor de verkiezing voor het Europees Parlement lijkt 45% van de kiezers aangesproken te kunnen worden voor de doelstelling van de partij van Paul van Buitenen; Europa Transparant).

Aan de kiezers is een groot aantal mogelijke vernieuwingen voorgelegd van ons politieke systeem. Het opknapschema voor de renovatie van het huis van Thorbecke dus. En de kiezer is dan heel erg duidelijk. Een grote meerderheid wenst af van de indirecte wijze waarop onze democratie is georganiseerd. Alle "verbeteringen" van het indirecte gedeelte, zoals de invoering van een echt districtenstelsel of het plan van Minister De Graaf hebben weinig steun. Maar voorstellen om de Minister President direct te kiezen, de regeringscombinatie te kunnen kiezen en gevraagd of ongevraagd geraadpleegd te worden bij heel belangrijke beslissingen krijgen een grote meerderheid achter zich. En die steun komt van kiezers van alle partijen.

Daarnaast zien we een kleine meerderheid voor de voorstellen de Kamer terug te brengen naar 100 vertegenwoordigers en een kiesdrempel van 5%. Ook is men er voor dat er voortaan geen gedetailleerd regeerakkoord komt, maar dat de ministers onderweg de belangrijkste keuzes maken.

Ten aanzien van de EU dreigt een min of meer vergelijkbaar probleem. Doordat kiezers in feite nooit geraadpleegd zijn over de belangrijkste beslissingen met betrekking tot onze deelname aan de EU of de keuzes die de EU heeft gemaakt is de betrokkenheid klein evenals de kennis. Er bestaat best een basisgevoel dat Europa belangrijk is, maar als er geen grote zorg wordt besteed aan het echt betrekken (inclusief kiezersuitspraken) van de kiezers dan zou dat best nog eens een sterk negatieve uitwerking kunnen hebben op de vertrouwensband tussen kiezers en gekozenen.

Ten slotte eindigt dit themanummer met een column waarin vastgesteld wordt dat er meer parallellen zijn dan men zal willen toegeven tussen de val van het communisme, gesymboliseerd door de val van de muur in Berlijn, en de neergang van de parlementaire democratie, zoals Thorbecke het in 1848 in Nederland heeft geconstrueerd. Juist doordat de Nederlandse samenleving van vandaag onder grotere druk staat dan ooit sinds 1945 zijn de gevaren groot dat het hele systeem in elkaar stort, als dat al niet het geval is.

Twijfel aan ons democratisch gehalte!

Elk politiek systeem blijft hetzij bestaan doordat de bevolking het in meerderheid steunt of doordat de leiding het met kracht (leger, politie, etc.) afdwingt. In een democratisch systeem gaat het er dus om dat de bevolking het systeem in meerderheid steunt. Maar dat vraagt ook weer een vorm van "onderhoud" door de politiek. Kiezers moeten het gevoel hebben dat het systeem werkt. En dat de volksvertegenwoordigers echt de mening van het volk vertegenwoordigen. Tijd om een balans op te maken.

Allereerst is gevraagd of men vindt dat de kiezer in Nederland een belangrijke rol speelt bij de invulling van het landsbestuur. De verhouding ligt dan ongeveer op het niveau 50-50. Alleen bij de kiezers van het CDA is er een

In NL speelt de kiezer een belangrijke rol bij de invulling van het landsbestuur								
in procenten van	Allen	CDA	PvdA	VVD	LPF	SP	GrLnks	D66
Ja	47%	56%	40%	47%	26%	41%	45%	48%
Nee	51%	44%	57%	49%	72%	57%	55%	48%
Weet niet	2%	0%	3%	4%	2%	2%	0%	4%

duidelijke meerderheid, die vindt dat er sprake is van dat de kiezer een belangrijke rol speelt, maar bij de andere partijen ligt de verhouding 50-50 of met een duidelijk negatief accent. Bij de LPF kiezers is dat het sterkst.

Dezelfde vraag gesteld met betrekking tot het gemeentebestuur geeft over de hele linie een 5% hogere score voor het antwoord "ja" en een 5% lagere score voor het antwoord "nee".

In democratie is het ook belangrijk dat kiezers het gevoel hebben dat politici naar hen luisteren. Na de crisis van 2002 gaven de politici aan beter naar de geluiden van de samenleving te luisteren. De vraag is of dat ook wordt opgemerkt door de kiezers. Daar zijn de kiezers heel duidelijk over. Slechts een kwart vindt dat er vooruitgang is geweest. Kiezers van de regeringspartijen CDA en VVD zeggen dat het meest.

Politici luisteren beter naar kiezers dan vijf jaar geleden								
in procenten van	Allen	CDA	PvdA	VVD	LPF	SP	GrLnks	D66
Ja	26%	37%	12%	38%	13%	13%	26%	20%
Nee	70%	58%	83%	58%	78%	85%	72%	79%
Weet niet	5%	5%	5%	4%	8%	2%	2%	2%

Ter afsluiting is de vraag gesteld of men vindt dat er sprake is van een echte democratie. En dan zien we dat er sprake van een meerderheid die vindt dat dit niet zo is. Bij de regeringspartijen CDA en VVD is de verhouding ongeveer 50-50,

In Nederland is sprake van een echte democratie								
in procenten van	Allen	CDA	PvdA	VVD	LPF	SP	GrLnks	D66
Ja	39%	51%	31%	46%	19%	28%	44%	38%
Nee	55%	44%	64%	47%	76%	67%	54%	55%
Weet niet	6%	6%	4%	7%	4%	5%	2%	7%

maar bij de andere partijen zien we in overgrote mate negatieve reacties op deze vraag. Opmerkelijk is dat deze laatste vraag door vrouwen duidelijk negatiever wordt beantwoord dan door

mannen (30% tegen 48%). Onder personen met een universitaire- of HBO-opleiding is de verhouding ongeveer 50-50, maar de groep met de laagste opleiding is de score 28-65%.

Ten slotte is gevraagd of men de kans aanwezig acht dat in Nederland de komende tien jaar ondemocratische krachten aan de macht komen (zoals in het verleden wel eens gebeurd is in maatschappijen

Via een crisis kunnen ondemocratische krachten in Nederland in de komende tien jaar aan de macht komen								
in procenten van	Allen	CDA	PvdA	VVD	LPF	SP	GrLnks	D66
Ja	28%	26%	29%	24%	35%	34%	25%	7%
Nee	65%	62%	65%	73%	51%	64%	70%	91%
Weet niet	7%	12%	5%	3%	14%	2%	5%	2%

waar de democratie niet goed meer functioneerde). 27% Geeft dan een positief antwoord en 65% een negatief antwoord. LPF- en SP-kiezers zijn het meest positief (35%). Ook hier zien we duidelijke verschillen naar opleiding. De groep hoogst opgeleiden scoren 14% bij deze vraag. Maar degenen met de laagste opleiding scoren 40%.

Inhoudsopgave

Veenbrand in kaart	1	Nog steeds kansen voor een nieuwe Nieuwe Partij	4
Twijfel aan ons Democratisch gehalte	2	Kiezer wenst directe Democratie	5
Grote ontevredenheid (semi-) publieke diensten	3	Europa nog heel ver van ons af	6
Geen vertrouwen in politieke leiders	3	Column: Einde van de democratie	7

Grote ontevredenheid over (semi-)publieke diensten!

Het was haast vermakelijk om te zien hoe politici en media in 2002 werden overvallen door de onvrede van het electoraat. Vaak werd er dan gesteld dat het onbegrijpelijk was dat er een zodanige onvrede was, terwijl we het nog nooit zo goed hadden gehad. Fortuyn scoorde echter niet alleen door hij het probleem van de integratie hoog op de agenda plaatste, maar wellicht zelfs meer nog met zijn -al jaren geuite- kritiek op de wijze waarop de publieke diensten in Nederland functioneerden. Die onvrede is in combinatie met het oordeel over de gebrekkig functionerende democratie de aanjager geweest van de "opstand van 2002". Hoe staat dat er nu mee.

De bijgaande tabel laat zien dat de onvrede over de verschillende (semi-)publieke diensten nog steeds groot is. Derhalve kan vastgesteld worden dat deze aanjager van de veenbrand nog steeds met volle kracht opereert. Terwijl vroeger de kiezers aangaven dat deze problematiek vooral opgelost diende te worden door extra geld zegt nu een duidelijke meerderheid dat het gaat om de wijze van aanpak, de organisatie. Tijdens de aanloop naar de verkiezingen van 2002 was dat nog niet het geval. Deze onvrede slaat direct terug op de politici en het politieke systeem dat blijkbaar er niet voor kan zorgen dat de publieke diensten klantgerichter en efficiënter opereren.

Ontevreden over de invulling van de (semi-)publieke diensten								
<i>in procenten van</i>	Allen	CDA	PvdA	VVD	LPF	SP	GrLnks	D66
Zorg voor ouderen	75%	69%	81%	74%	83%	86%	73%	77%
Veiligheid	61%	69%	48%	68%	82%	55%	24%	51%
Onderwijs	59%	56%	61%	60%	68%	70%	64%	60%
Medische zorg	63%	63%	66%	58%	76%	79%	57%	45%
Systeem soc. uitkeringen	57%	53%	60%	54%	67%	65%	51%	39%

Geen vertrouwen in de politieke leiders

In de tweede helft van 2002 was het vertrouwen dat de Nederlanders hadden in een aantal politieke leiders redelijk hoog. De score lag tussen de 6 en 7. Inmiddels scoren vrijwel alle politici nog maar tussen de 4 en 5. Dit is een ander ernstig aspect van de voortwoekerende veenbrand.

In het najaar van 2002 lag Balkenende vrij goed bij het electoraat. Hij scoorde in september 2002 circa 6.5. Bij CDA-aanhangers was zijn score ruim 7.5, VVD-ers gaven hem een 7 en de PvdA-ers een 5. Inmiddels scoort hij gemiddeld nog maar tussen de 4.0 en 4.5. Bij de CDA-kiezers is hij 1 punt naar beneden gegaan, maar bij zowel de VVD als PvdA-kiezers bijna 2 punten.

Vice-premier Zalm scoorde in september ook 6.5. Bij de VVD-kiezers scoorde hij een ruime 7.5, bij de CDA-kiezers een 7 en bij de PvdA-aanhang een 6. Direct na de val van het kabinet zakte Zalm al weg. Na een dieptepunt vlak boven de 4 scoort hij nu een ruime 4.5. Bij de VVD-kiezers haalt hij een ruime 6.5, bij de CDA-kiezers een ruime 6 en bij de PvdA-kiezers nog maar een 3.

Bezien we de ontwikkelingen bij de fractievoorzitters dan scoorde Marijnissen eind 2002 nog een ruime 6 en Bos ongeveer een 6. Beiden zijn inmiddels ruim een vol punt gedaald. Bos scoorde op het hoogtepunt bij de PvdA-aanhang een 8, maar dat is nu gedaald naar een 7.

Halsema en Ditrich scoren al een tijdje iets onder de 5. Bij Van Aartsen zien we een geleidelijke stijging van ruim 4 naar bijna 5.

Herben schommelt rond de 4.0 en Verhagen stond een tijd op dat niveau, maar scoort nu iets onder de 4.5.

We zien dus over de gehele linie een duidelijke daling van het vertrouwen in de belangrijkste politici in Nederland, Alleen onder de eigen aanhang worden voldoende gehaald, maar ook daar zien we een daling van zeker 1 punt ten opzichte van september 2002. Bij de politici van de regeringspartijen zien we dat de aanhangers van de oppositiepartijen nu nog maar scores laten zien van tussen de 2 en 3. Dat was in september 2002 nog 2 a 3 punten hoger. Andersom is het vertrouwen in de leiders van de oppositie onder de aanhangers van de regeringspartijen circa 1 punt gedaald. Juist in een periode waar leiderschap misschien belangrijker is ooit zijn dit zorgwekkende cijfers en een ander duidelijke indicatie van de ernst van deze veenbrand.

Nog steeds kansen voor een nieuwe Nieuwe Partij!

De sterke opkomst van de LPF en de electorale neergang die er inmiddels op gevolgd is leidt bij menigeen tot de conclusie dat de kiezer zijn bekomst heeft van eventuele nieuwe Nieuwe partijen. Net zoals heel lang de opkomst van leefbare partijen in de gemeenten in de jaren negentig werd gebagatelliseerd (landelijk is zoiets niet mogelijk), of de electorale kracht van Fortuyn zwaar werd onderschat lijkt ook nu het weer te zijn dat de wens de vader van de gedachte is. Want ook nu (of misschien zelfs "juist nu") is een fors deel van het electoraat nog heel gevoelig voor andere partijen dan de bestaande.

Ons onderzoek wijst uit dat 38% van het electoraat zich kan voorstellen bij de aanstaande verkiezingen op een nieuwe partij te stemmen. Hoewel dat niet direct in zetels vertaald mag of kan worden houdt dit zeker in dat een nieuwe partij een grote potentie heeft. Het zou mij niet verbazen als drie jaar geleden (voor de start van Fortuyn) deze vraagstelling een lagere score had opgeleverd. Kortom: het electoraat is absoluut niet uitgekeken op nieuwe partijen.

Kan zich voorstellen bij de aanstaande Tweede Kamerverkiezingen op een nieuwe partij te stemmen								
in procenten van	Allen	CDA	PvdA	VVD	LPF	SP	GrLnks	D66
Ja	38%	42%	25%	41%	79%	29%	21%	29%
Nee	54%	52%	65%	52%	14%	67%	65%	55%
Weet niet	8%	6%	9%	7%	7%	4%	15%	16%

Het is in feite de evenknie van de resultaten van eerdere onderzoeken, die uitwijzen dat het vertrouwen in de politiek, de regering en alle politieke leiders laag is. Dus blijft de poort wijd open voor

buitenstaanders. Opmerkelijk is dat deze potentie bij partijen aan de rechterkant van ons spectrum beduidend groter is dan bij partijen die aan de linkerkant staan. Dat zal samenhangen met het feit dat het vertrouwen in de regering, ook onder aanhangers van de partijen die de regering vormen, niet zo hoog is.

Aan alle ondervraagden is vervolgens voorgelegd een lijst met bekende Nederlanders, waarvan men zich zou moeten voorstellen dat zij een nieuwe partij zouden oprichten. Men moest aangeven of men die persoon/partij een kans gaf op een stem. Hieronder ziet u de lijst van de 10 personen met de hoogste scores. (Dit betekent natuurlijk niet dat dit het percentage is dat echt op deze personen gaat stemmen. Enerzijds hebben die personen zich niet kandidaat gesteld -en zullen dat voor het overgrote deel ongetwijfeld ook niet doen- en anderzijds gaat het er dan natuurlijk ook om wat de standpunten zijn waarmee men de verkiezingen zou ingaan).

Welke bekende Nederlander die eventueel met een eigen partij gaat beginnen, geeft men kans op een stem?								
In procenten van	Allen	CDA	PvdA	VVD	LPF	SP	GrLnks	D66
Peter R. de Vries	19%	20%	18%	21%	61%	12%	5%	13%
Paul Witteman	10%	7%	15%	6%	7%	13%	15%	11%
Rob Oudkerk	9%	2%	21%	2%	16%	16%	9%	21%
Jack Spijkerman	8%	8%	11%	5%	3%	13%	8%	6%
Ayaan Hirsi Ali	7%	6%	4%	13%	17%	5%	8%	6%
Paul Cliteur	5%	6%	1%	9%	17%	7%	2%	6%

Met name Peter R. de Vries zou een grote aantrekkingskracht hebben als aanvoerder van een nieuwe politieke beweging. Begin van dit jaar, toen hij in de media aangaf dat hij eraan dacht een nieuwe politieke beweging te starten, bleek uit onderzoek ook al dat er een duidelijke steun onder de bevolking is. De inschatting was toen dat hij op dat moment direct 10 zetels zou kunnen halen. Die steun lijkt nu zeker niet kleiner geworden. Daarbij dient nog gedacht te worden dat Fortuyn bij het begin (augustus 2001) in de peilingen slechts 3 zetels haalde en pas daarna zijn aanhang gestegen is. Een nieuwe partij, aangevoerd door iemand van deze lijst, zou bij een echte campagne nog heel veel winst kunnen halen (maar ook naar vrijwel nul kunnen dalen).

Een ander goed bewijs van de potentiële aantrekkingskracht van een nieuwe partij kon de afgelopen week vastgesteld worden nadat Paul van Buitenen in de publiciteit (o.a. Nova) kwam met zijn partij "Europa Transparant". Desgevraagd geeft 45% van de ondervraagde aan, nadat de doelstelling van deze partij kort werd uiteengezet, zich te kunnen voorstellen op deze partij te stemmen. De hoogste score was 63% bij LPF-kiezers en het laagst 40% bij CDA-kiezers. Nu betekent dit absoluut nog niet dat hij inderdaad met meerdere zetels in het Europees Parlement gekozen zal worden. Maar zijn grootste probleem lijkt niet te zijn dat hij geen potentiële aanhang heeft, maar vooral of hij in de aanloop naar die verkiezingen voldoende media-aandacht krijgt. De latente (en manifeste) onlustgevoelens over bepaalde aspecten van de EU kunnen dan in hem/deze partij worden gekanaliseerd. En als aan de Europese Parlementsverkiezingen ook het referendum voor de grondwet van de EU was gekoppeld dan was de kans nog groter geweest dat nieuwe bewegingen (met een anti-Europa platform) de kans hadden gekregen zetels te verwerven.

Kiezer wenst directe Democratie!

Aan de kiezers zijn een groot aantal mogelijke veranderingen van ons Nederlands politieke systeem voorgelegd. Het totale overzicht geeft een goede indruk van wat de problematiek van dit moment is en welke oplossingsrichting de kiezers wensen.

De Nederlandse kiezer is heel duidelijk in de keuzes die er gemaakt worden uit de grote serie mogelijke veranderingen die zijn voorgelegd. Men wil veel meer directe invloed op de besluitvorming in Den Haag. Daarbij gaat het niet om echte wijzigingen van hoe wij onze Kamer kiezen. Dat ervaart de kiezer als een heel indirecte vorm van invloed. Men wil de Minister President kiezen, de regeringscombinatie direct zelf bepalen en geraadpleegd worden bij de belangrijkste beslissingen, evenals de mogelijkheid hebben om te komen met een bindend volksinitiatief. En deze wens wordt door kiezers van alle partijen in (grote) meerderheid gedeeld.

Hoewel hier geen sprake is van een grote meerderheid valt op dat rond de helft van de kiezers voorstander is van een kiesdrempel van 5%, verlaging van het aantal kamerleden naar 100 en de afschaffing van het gedetailleerde regeerakkoord.

Andere mogelijke wijzigingen die voorgelegd werden wezen de kiezers af. Dat geldt voor de invoering van een totaal districtenstelsel, een gemengd systeem, evenals het voorstel waarmee Minister De Graaf gekomen is.

Derhalve een duidelijke wensenlijst van de kiezers, waarmee degenen die de toekomst van de democratie echt ter hart gaat, snel mee aan de slag kunnen.

Gewenste politieke vernieuwingen								
<i>in procenten van</i>	Allen	CDA	PvdA	VVD	LPF	SP	GrLnks	D66
Raadplegen van de bevolking bij heel belangrijke beslissingen	85%	74%	90%	86%	92%	95%	83%	88%
Raadplegen van de bevolking bij belangrijke beslissingen in relatie tot de EU	79%	66%	86%	82%	87%	88%	83%	87%
Stem uitbrengen op gewenste regeringscombinatie	74%	66%	82%	72%	91%	85%	83%	68%
Direct kiezen Minister-president	69%	60%	77%	63%	87%	74%	50%	89%
Een bindend volksinitiatief	66%	47%	70%	69%	87%	84%	68%	75%
Geen regeerakkoord, ministers bepalen beleid onderweg	51%	52%	54%	51%	55%	53%	24%	59%
Uitschrijven van nieuwe verkiezingen als meer dan de helft van de bevolking dat wil	51%	38%	66%	33%	61%	71%	67%	51%
Tussentijds wegsturen van de premier als meer dan de helft van de bevolking dat wil	51%	32%	68%	38%	68%	72%	51%	64%
Invoering kiesdrempel van 5%	50%	53%	53%	57%	62%	34%	38%	42%
Aantal kamerleden verlagen naar 100	49%	48%	44%	59%	62%	39%	40%	44%
Voorstel De Graaf om twee stemmen uit te brengen	34%	32%	35%	37%	43%	28%	22%	73%
Kiezen van de formateur	34%	26%	39%	27%	51%	46%	22%	43%
Kiezen van de ministers	33%	27%	29%	31%	57%	37%	20%	27%
Half evenredig/Half districtenstelsel	29%	32%	29%	31%	39%	19%	13%	48%
Afschaffing Eerste Kamer	29%	20%	33%	32%	40%	36%	18%	34%
Uitschrijven van verkiezingen in een bepaald district als kamerlid tussentijds opstapt	27%	27%	25%	18%	41%	26%	10%	47%
Invoering kiesdrempel van 2%	23%	24%	26%	26%	20%	17%	29%	29%
Volledig districtenstelsel	23%	27%	21%	22%	33%	13%	17%	40%
Aantal kamerleden verhogen naar 250	8%	9%	11%	10%	9%	6%	3%	10%

Europa nog heel ver van ons af!?

In opdracht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken is door ons een uitgebreid onderzoek uitgevoerd over de houding van de Nederlanders ten opzichte van Europa. Het is een nulmeting, waarbij het de bedoeling is dat over 6 maanden dit onderzoek herhaald wordt om vast te stellen hoe de mening van de Nederlanders ondertussen is veranderd. Dat is de periode waarin de verkiezingen vallen over het Europese Parlement en Nederland zal starten met haar voorzitterschap van de EU. De complete resultaten zijn te vinden op de website van "Europa. Best Belangrijk" (http://www.bestbelangrijk.nl/persbericht_nulmeting.html).

Op zichzelf vinden de meeste Nederlanders (77%) dat het een goede zaak is dat Nederland onderdeel van de EU is. Economische redenen en veiligheidsredenen worden dan als belangrijkste redenen genoemd ("bevordert de positie van Europa op de wereldmarkt", "biedt zakelijke mogelijkheden", "bevordert de vrede en veiligheid in Europa" en "bevordert de interne markt van Europa" scoren het hoogst). Als negatieve redenen worden het meest genoemd

"te grote afstand tot de burger", "door de euro wordt alles duurder", "teveel bureaucratie" en "te weinig democratie in Brussel". De betrokkenheid met Europa blijkt te laag te zijn. Slechts 24% acht zich betrokken met Europa. En 76% voelt zich slecht geïnformeerd over Europa. Derhalve wordt er op dit moment verwacht dat de opkomst voor de Europese Parlementsverkiezingen in juni slechts rond de 25% zal zijn.

Mate waarin men zich betrokken voelt met Europa								
In procenten van	Allen	CDA	PvdA	VVD	LPF	SP	GrLnks	D66
Zeer betrokken	4%	7%	3%	6%	5%	5%	4%	5%
Betrokken	20%	22%	18%	17%	18%	34%	17%	28%
Een beetje betrokken	36%	35%	36%	38%	38%	53%	32%	35%
Niet betrokken	20%	14%	21%	28%	18%	3%	14%	24%
Totaal niet betrokken	19%	22%	19%	10%	20%	4%	32%	8%
Weet niet	1%	0%	2%	1%	1%	2%	1%	0%

Uit het onderzoek dat we deze week hebben gehouden (zie vorige pagina) is ook nog gebleken dat 79% van de Nederlanders vindt dat bij belangrijke beslissingen rondom Europa er een volksraadpleging gehouden zou moeten worden. Als in het verleden de belangrijkste beslissingen rondom de EU en euro genomen waren na het houden van een volksraadpleging daarover dan zou de betrokkenheid van de Nederlanders met de EU ongetwijfeld hoger zijn geweest. Het gevaar is derhalve dat de veenbrand die al aan de gang is binnen Nederland alleen maar aangewakkerd wordt als de positie van Europa alleen maar sterker wordt, terwijl de betrokkenheid van de Nederlanders en de informatiegraad laag blijft. (Op zichzelf pleit dat wel voor een campagne over Europa en de slagzin: Europa. Best belangrijk. Het komt namelijk overeen met het basisgevoel van de Nederlanders. Deze dient echter verder ingevuld te worden met argumenten).

De kans is niet gering dat de huidige veenbrand in Nederland een negatief gevolg zal hebben voor de houding van de Nederlanders ten opzichte van de EU. Een eventuele stemming over de Europese grondwet zou best eens een moment kunnen zijn voor de ontevredenen over de Nederlandse situatie om hun gevoelens te uiten. Alle negatieve gevoelens kunnen dan bij elkaar komen. Dat men tot nu toe nooit via een referendum iets over Europa heeft mogen zeggen en om de onvrede te uiten over de Nederlandse politieke situatie in het algemeen en de regering in het bijzonder. De kans is dan heel groot dat die grondwet door de Nederlandse kiezer in meerderheid wordt afgewezen.

Column: Einde van de democratie!

Circa 15 jaar geleden schreef Fukuyama, een Amerikaanse ambtenaar van Buitenlandse Zaken, een essay, waarin hij stelde dat de wereld zich onherroepelijk beweegt in de richting van de liberale democratie. Totalitaire systemen, zowel links als rechts, waren volgens hem verdwenen of gedoemd te verdwijnen. En deze overwinning van de liberale democratie zou gezien kunnen worden als een soort einde van de geschiedenis, wat de pakkende titel werd van dit spraakmakende artikel (en later ook van zijn boek). De val van de Berlijnse Muur is daarna een symbool geworden van het einde van het communisme als staatsvorm. En hoewel alles natuurlijk een kwestie is van definities en bepaalde woordkeuzes zou ik vijftien jaar na Fukuyama willen stellen dat er, zeker in Nederland, maar eigenlijk ook in vrijwel heel Europa, sprake lijkt te zijn van een het einde van de democratie. Alleen we beseffen het nog niet goed. Hieronder de uitleg.

Het systeem van de parlementaire democratie, dat uit het midden van de 19^e eeuw stamt, heeft in Nederland tot ongeveer het laatste kwart van de vorige eeuw goed gewerkt. Eens in de vier jaar werden de stemmen uitgebracht voor de Tweede Kamer, Provinciale Staten en Gemeenteraad. Veranderingen van verkiezing tot verkiezing waren relatief klein. En er was, met name dankzij de verzuiling, sprake van een grote mate van homogeniteit binnen bevolkingsgroepen en tussen de politieke leiders en hun volgers. De standpunten die deze leiders innamen vertegenwoordigden goed de opvattingen van hun kiezers. (En wat er het eerste was, de opvattingen van de leiders of onder de volgers, is daarbij volledig irrelevant). De maatschappelijke ontwikkelingen (ontzuiling, verhoging van het opleidings- en informatieniveau, en individualisering) leidden er o.a. toe dat het electoraat steeds vlottender werd. Steun voor de leiders van politieke bewegingen door de eigen kiezers werd steeds minder vanzelfsprekend. De steeds grotere schommelingen van verkiezing tot verkiezing waren daarvan een duidelijk teken. Maar een nog sterker teken van dit proces was het feit dat bij diverse gemeenteraadsverkiezingen in de jaren negentig partijen die net waren opgericht direct de grootste werden (denk maar aan Utrecht en Hilversum). In Rotterdam haalde een net opgerichte partij zelfs direct meer dan 35% van de stemmen!

Nu zou je kunnen zeggen dat dit juist een goed voorbeeld is van het feit dat democratie springlevend is. De kiezers stemmen en de samenstelling van de Kamer of de Raad verandert. Maar helaas is dit een foute conclusie, die tot grote negatieve gevolgen zal kunnen gaan leiden.

Omdat het systeem van de parlementaire democratie in Nederland lang goed heeft gewerkt doet de politieke kaste (en een groot deel van de media) alsof zich niet een aantal fundamentele maatschappelijke veranderingen hebben voltrokken en blijven opereren, zoals ze in feite al tientallen jaren hebben gedaan.

Als je immers onze Nederlandse uitwerking van de parlementaire democratie bekijkt dan stel je vast dat onze bestuurders en de (andere) volksvertegenwoordigers zich steeds beroepen op het mandaat dat zij eens in de vier jaar krijgen. Een mandaat dat hen, menen zij, de vrijheid geeft om vervolgens te doen waarvan zij zeggen te denken dat het de mening is van hun kiezers. En de regering kan alles doen wat zij menen dat nodig is, zolang zij maar de meerderheid van die volksvertegenwoordigers achter zich houden. De kiezers spelen daar dus geen enkele rol meer bij. Die mogen pas bij de volgende verkiezing weer van zich laten horen. Als een regering bij voorbeeld twee jaar na haar aantreden een besluit neemt dan kan het zo zijn dat een ruime meerderheid van de kiezers er tegen is. Maar de regering, en de partijen die er deel van uitmaken, beroepen zich op het mandaat dat ze twee jaar daarvoor van die kiezers heeft gekregen en geven aan dat de kiezers over twee jaar weer van zich mogen laten horen. In de tussenliggende tijd zijn de kiezers in feite irrelevant. Als de meerderheid van de Kamer maar achter de regering blijft staan. En dat is goed gezekeerd in de afspraken die de regeringspartijen met elkaar hebben gemaakt.

Natuurlijk kan je dit stelsel nog democratie noemen, maar is dat terecht?

We doen het al heel lang zo en het lijkt toch te werken?

Hoe de invulling precies is van een politiek systeem in een land is op zichzelf niet belangrijk. Als het overgrote deel van de burgers van een land tevreden is met de uitwerking van het systeem dan is het een goed systeem. Maar als dat niet het geval is wat gebeurt er dan?

In welk systeem ook, machthebbers zullen niet vrijwillig veranderingen aanbrengen, die hun eigen macht inperkt.

Onze parlementaire democratie is er in 1848 ook alleen gekomen door de revoluties in het buitenland (Parijs en Berlijn) en Koning Willem II bang was dat hij afgezet zou worden als hij het systeem wat er tot dan was niet per direct zou beëindigen. En het Algemeen Kiesrecht kwam in 1918 ook alleen toen in Rusland de revolutie was geslaagd.

Kortom: forse veranderingen van ons huidig systeem, die per saldo zullen betekenen dat de macht en invloed van de huidige machthebbers duidelijk worden ingeperkt, zullen niet vrijwillig door de machthebbers zelf tot stand worden gebracht.

Het onderzoek (zie pagina 4) wijst uit dat de overgrote meerderheid van de Nederlanders de Minister President rechtstreeks wil kiezen, de regeringscombinatie rechtstreeks wil kiezen en geraadpleegd wil worden bij heel belangrijke beslissingen. Denkt u echt dat dit door onze huidige machthebbers vrijwillig tot stand wordt gebracht?

OK, in sommige gevallen worden er commissies benoemd, vooral bestaande uit personen die ook tot de eigen politieke kaste behoort. Er komt na lange tijd een rapport met wat aanbevelingen. En die verdwijnt (zoals de geschiedenis leert met rapporten over vernieuwingen van ons systeem), diep in een la. Wat de kiezer vindt is in dat hele proces niet belangrijk. En als je wat verder bij de politici zou doorvragen dan verdedigen zij zich met het feit dat hun keuzes worden gesanctioneerd door de uitslag van de verkiezingen zelf. De uitslag van de verkiezingen levert geen combinatie van partijen op die een meerderheid hebben voor ingrijpende veranderingen, laat staan een twee derde meerderheid, die nodig is voor de grondwetsherziening, en daar komen de gewenste veranderingen wel op neer.

En dit alles geschiedt in een samenleving waaruit blijkt dat, zoals de onderzoeken in deze weekbrief overduidelijk aantonen, er grote onvrede heerst onder de kiezers. Onvrede over het functioneren van ons politieke systeem, onvrede over de uitvoering van onze (semi-)publieke diensten en een fors gebrek aan vertrouwen in de politieke leiders.

Maar als je een politicus hierop aanspreekt dan beroept hij zich op het mandaat dat hij eens in de vier jaar van de kiezer krijgt. Is dit democratie? Kwam het woord “democratie” niet uit het Grieks, waarbij in kleine gemeenschappen de besluitvorming werd bepaald door een regelmatige bijeenkomst van alle bewoners?

Alles is natuurlijk een kwestie van definitie. Ten opzichte van de absolute monarchie is het systeem dat in 1848 is ingevoerd van een democratisch gehalte. En het heeft lange tijd dusdanig gefunctioneerd dat je kunt stellen dat wat het beleid was gesteund werd door grote groepen in de samenleving. Vooral, zoals al gesteld, door de verzuiling en het daarmee samenhangende duidelijke leiderschap.

Maar net zoals de absolute monarchie, wat honderden jaren de norm was, op een gegeven moment niet meer werkte, durf ik te beweren dat dit nu ook het geval is met de staatsinrichting, die in Nederland in 1848 is ingesteld.

Het klinkt misschien cru, maar de huidige invulling van ons systeem lijkt behoorlijk op de inrichting van het systeem in communistische landen. Daar werden (en voor zover die landen er nog zijn; worden) doorgaans ook frequent verkiezingen georganiseerd. En vaak kon men dan ook uit verschillende kandidaten kiezen, behalve als het ging om de belangrijkste posities (zoals regeringsleider). Deze kandidaten dienden lid te zijn van de enige partij die het land had, moesten zich aan een hele serie uitgangspunten conformeren van het politieke systeem en zij konden zichzelf niet rechtstreeks op een kieslijst zetten, maar werden vanuit de partij gekandideerd. Als dit systeem uit het buitenland werd/wordt bekritiseerd dan zeiden/zeggen de politieke leiders dat ze een ruim mandaat hebben van de kiezers.

Lees deze bovenstaande paragraaf nog eens en zie de grote overeenkomsten van hoe ons systeem op dit moment in de praktijk werkt. Het enige echte verschil zit in feite in de zin “enige partij die het land heeft”. Ja, inderdaad, we hebben meerdere partijen. En ja, als je zelf een nieuwe partij op wilt zetten dan kan dat. Maar als je de praktijk bekijkt van de afgelopen tientallen jaren in Nederland dan kan je de verschillende politieke partijen ook zien als facties binnen één grote politieke partij die zichzelf zou kunnen noemen “DPN, Democratische Partij Nederland”. (Dat het woord “democratie” erin voorkomt betekent nog niets. In veel communistische landen hadden de heersende partijen het woord “democratie” ook in hun naam). En deze DPN heeft de absolute macht. Deze partij bepaalde na afloop van die verkiezingen zelf wel welke regering er kwam en wie er Minister President werd. De enige voorwaarde was eigenlijk dat de facties van die DPN, die de regering steunden, samen meer dan de helft van de zetels had. Denkt u echt dat in 1977 de kiezers aangaven dat ze Den Uyl, met 10 zetels winst, niet meer als premier wilden? Of dat in 1994 de VVD-kiezers vooraf wilden dat de VVD met de PvdA ging regeren? Of dat in 2003 de D66-kiezers wilden dat die partij een regering ging vormen met CDA en VVD? Dat werd gewoon bepaald binnen die ene “Democratische Partij Nederland”. Als er kritiek op het systeem was dan zeggen vrijwel alle leden van die partij dat het volledig gebaseerd was en is op de keuze van de kiezer bij de verkiezingen. Dus het een zeer democratisch gehalte had.

En nieuwe partijen dan, zult u vragen. Die waren er toch ook? Doorgaans waren het maar relatief kleine bewegingen, die men binnen het systeem kon tolereren, omdat ze geen feitelijke invloed hadden. Als ze wel meer steun kregen van de bevolking dan was doorgaans de eerste reactie van de gevestigde machten om ze toch buiten de feitelijke macht te houden. Zolang er een meerderheid gevormd kon worden zonder deze partijen deed men dat. En als het niet anders kon dan die partij wel in het bestuur op te nemen dan zorgde het systeem er wel voor dat de wensen en idealen van die nieuwe partij smoorden in het moeras van de gecompliceerde besluitvorming en bij de volgende verkiezingen was de steun voor die partij weer verdwenen of waren ze niet meer nodig voor de vorming van een nieuw bestuur. (Of zorgde de onervarenheid van die nieuwe partij en haar vertegenwoordigers voor zelfvernietiging).

Wat de kiezers echt willen of vinden speelt bij de inhoudelijke invulling van het systeem vrijwel geen rol. Degenen die de regering vormen beroepen zich op het mandaat van de kiezers. Als men in de oppositie zit is men nog wel bereid om te wijzen op wat de kiezers willen (althans als dat overeenkomstig is met het eigen standpunt), maar zodra die factie zelf in de regering zit, is men niet meer in het standpunt van de kiezer geïnteresseerd.

Je kan het zelfs nog cynischer stellen. Om ervoor te zorgen dat de volksvertegenwoordigers van de regeringspartijen niet onderweg hun oren laten hangen naar wat de kiezers vinden wordt er vooraf een uitgebreid regeerakkoord gesloten, waar die volksvertegenwoordigers gedurende vier jaar in de praktijk aan gebonden zijn. Een prachtig hulpmiddel om bij gesprekken met kiezers te gebruiken: “ik wil wel, maar.....”

Ik kan niet anders concluderen dan dat deze “Democratische Partij Nederland” vrijwel net zo weinig met de essentie van democratie te maken heeft als de heersende partij in de communistische landen hadden.

Je hoeft echt niet veel fantasie te hebben om te zien waar dat naartoe kan leiden. Het gat tussen de politieke elite en de burgers wordt steeds groter. Onvrede neemt toe. In de meeste communistische landen leidde dat, doorgaans geweldloos (!), uiteindelijk tot een totale omverwerping van het bestaande systeem.

De sterke opkomst van Fortuyn en zijn beweging was, als je het goed beschouwd, eigenlijk ook een poging om de macht van de DPN te breken. In Rotterdam gebeurde het in maart 2002 bijna en kwam Leefbaar Rotterdam maar 12% tekort om de absolute meerderheid in de raad te verwerven. Op landelijke schaal hebben we niet kunnen zien hoe deze revolutie zou uitwerken. De moord op Fortuyn heeft dat verhinderd (moorden komen trouwens vaak voor bij de dreiging van revolutie of na het welslagen ervan). Probeer eens de volgende lijn van denken mee te maken. De moordaanslag op Fortuyn was mislukt, de LPF haalde in mei 2002 30 zetels. De andere partijen wilden hem echter niet in de regering en Fortuyn werd de oppositieleider. Nederland en de wereld ontwikkelde zich, zoals het in de afgelopen twee jaar is gebeurd. Hoe hoog denkt u dan dat de LPF in de peilingen van vandaag had gestaan? Als de situaties in Utrecht en Hilversum uit de jaren negentig maatstafgevend zijn (daar is namelijk precies hetzelfde gebeurd) dan zou de LPF nu wel eens op 50 a 60 zetels gestaan kunnen hebben.

Als de DPN niet vrijwillig grote veranderingen in het politieke systeem aanbrengt dan zal het vroeger of later kwaadschiks gaan. Dat kan zijn omdat de kiezers een nieuwe politieke beweging nog massaler gaat steunen dan ze Fortuyn hebben gedaan of het gebeurt omdat de crisis in de samenleving tot een echte grote uitbarsting leidt. Denk maar eens wat in Nederland het gevolg zou kunnen zijn van een grote terroristische aanslag of een echte grote ramp, waarbij ons bestuursstelsel verantwoordelijk gesteld kan worden (zeker als er kort na verkiezingen zijn). Op welke termijn dat gebeurt, of het goedschiks of kwaadschiks zal gaan en wat het nieuwe systeem zal zijn, weet ik niet. Maar dat het democratisch systeem, zoals we het nu kennen, zijn langste tijd gehad heeft, daarvan ben ik overtuigd. De DPN zal evenzeer ten val komen als de communistische partijen in Oostelijk Europa aan het eind van de jaren tachtig. Het is de keuze van de leiders van de DPN hoe groot de schok zal worden.

Maurice de Hond